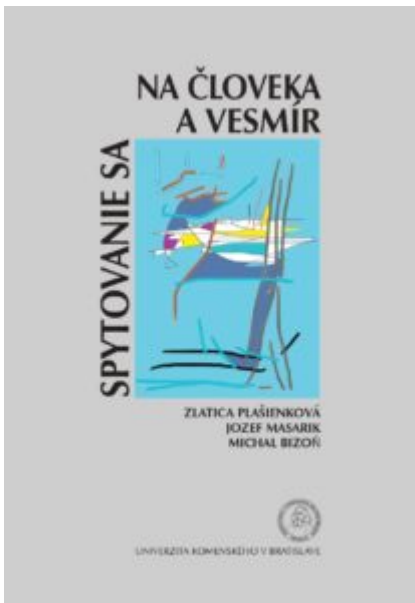

Čo je to človek?

Zuzana Zelinová

Zuzana Zelinová: Čo je to človek? [What is a man?]. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 1 (book review).

Plašienková, Z. – Masarik, J. – Bizoň, M. (2021): *Spytovanie sa na človeka a vesmír*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave, s. 142.

V druhej polovici kalendárneho roka 2021 vyšla vo Vydavateľstve Univerzity Komenského publikácia s názvom *Spytovanie sa na človeka a vesmír*, problematizujúca zložitý vzťah medzi ľudskými bytosťami, svetom a vesmírom. Ide o kolektívnu monografiu autorského tria Zlatica Plašienková, Jozef Masarik a Michal Bizoň; kniha predstavuje druhú časť trilógie venovanú antropologickej problematike, rozvíjajúc ju na viacerých úrovniach. Prvý diel trilógie *Spytovanie sa na človeka* (Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2020), ktorého autorom je Emil Višňovský, skúma človeka a jeho svet predovšetkým z filozofickej perspektívy, pričom ho zaujíma najmä technologická zmena a jej vplyv na človeka. Klade si základné otázky ako napr.: V akom svete žijeme? Ako v tomto svete máme žiť?[1] Tretí, záverečný diel, ktorého autormi sú Zlatica Plašienková, Anna Sámelová a Silvia Vertanová, nesie názov *Spytovanie sa na človeka v online svete* (Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2021). Svojím tematickým zameraním sa vracia k problému, ktoré nastolil už Emil Višňovský, a hľadá odpoveď na otázku: Ako sa mení povaha človeka a toho, čo je to ľudské vo svete, kde vládne technologický pokrok a človek stráca svoju podstatu ako offline bytosť?[2] Stredná časť trilógie obsahovo spomedzi ostatných kníh vyniká – nezameriava sa na človeka len ako na bytosť tohto sveta, ale ako na univerzálnu bytosť, ktorá presahuje hranice Zeme. Táto bytosť sa nepýta na svoje miesto len v rámci bezpečných hraníc známeho sveta, ale hľadá svoj význam v celom vesmíre. Spoločným motívom trilógie je znovunastolenie tradičnej otázky o človeku a jeho prirodzenosti v antropologickom rámci 21. storočia. Trilógia ako celok zároveň predstavuje zaujímavý a podnetný výstup, ktorý dokáže osloviť nielen čitateľa zo strany filozofie, mediálnej komunikácie, ale aj zo strany prírodných vied.

Hlavným cieľom monografie *Spytovanie sa na človeka a vesmír* je priblížiť základné paradigmatické rámce nazerania na človeka, tak ako sa formovali už v prvej polovici 20. storočia, a zároveň ukázať,

ako ovplyvnili neskoršie antropologické bádania a čím sú inšpiratívne aj v kontexte niektorých súčasných vedeckých poznatkov o vesmíre – zónach jeho obývateľnosti či jeho úplnej nehostinnosti pre ľudský život (s. 6). Jednou z kľúčových otázok monografie sa stáva filozofická problematizácia antropického princípu. Antropický princíp a jeho rôzne formulácie predstavujú akýsi prienik záujmu medzi vedeckým a filozofickým pohľadom na vesmír a miesto človeka v ňom. Samotná hypotéza antropického princípu je však problematická. V tejto súvislosti si napríklad môžeme neustále klásť otázku, či existuje možnosť, aby náš pohľad na vznik sveta a vesmíru niesol prívlastok „ne-antropologický“. Otázka so vznikom života na Zemi je v monografii prepojená so záujmom o ľudskú budúcnosť. Tento záujem korešponduje podľa autorov publikácie predovšetkým so súčasným výskumom Marsu – konkrétne s podmienkami jeho možného osídlenia.

Autori Z. Plašienková, J. Masarik a M. Bizoň analyzujú uvedený cieľ z viacerých aspektov – či už z vedeckého pohľadu alebo filozoficko-antropologického –, pričom ich myšlienky sú zoradené do vzájomne nadväzujúcich a logicky usporiadaných kapitol. Monografia je systematicky rozdelená do troch hlavných celkov: 1) *Spytovanie sa na miesto človeka vo vesmíre* (s. 9 – 36), 2) *Vesmír – pohostinné miesto pre človeka?* (s. 37 – 85), 3) *Budúcnosť ľudstva a zmysel života človeka vo vesmíre* (s. 86 – 128). Samotné názvy jednotlivých kapitol naznačujú povahu obsahu a filozofických cieľov daných častí. Čitateľ má tak možnosť sledovať vývoj vzťahu medzi človekom a vesmírom na viacerých úrovniach – od formulácie základných otázok dotýkajúcich sa skúmaného vzťahu, cez prekročenie hraníc Zeme smerom na Mars, až po hľadanie zmyslu ľudského života mimo toho, čo mu bolo doteraz prirodzené a označované ako „ľudské“.

Kapitola *Spytovanie sa na miesto človeka vo vesmíre* približuje antropologickú problematiku 20. storočia, ktorá výrazným spôsobom ovplyvnila ďalšie smerovanie úvah o človeku a jeho vzťahu k prírode, svetu, vesmíru, ale aj Bohu. Východiskom tejto reflexie sa v danej časti stávajú myslitelia, ako sú Max Scheller, Helmuth Plessner, Arnold Gehlen, Martin Buber a predovšetkým Theilard de Chardin. Autori sa v tejto časti publikácie zaoberajú tým, ako by sa myšlienky už takpovediac klasických autorov mohli stať podnetom či inšpiráciou na filozofické uchopeniu problému, ktorý so sebou prináša hypotéza antropického princípu. Na záver tohto celku sa dozvedáme, že pre človeka je túžba zistiť príčiny existencie vesmíru a seba v ňom niečím prirodzeným. Je to *de facto* tá istá odveká túžba či filozofický údiv, ktorý viedol prvých gréckych filozofov k snahe poznať prvotné príčiny a zákonitosti sveta. V tomto zmysle však autori konštatujú: „Ide zároveň o akýsi antropologický paradox, ktorý ukazuje, že znalosť prírodných zákonov a usporiadanosti vo vesmíre človeka nepripravuje o nové „prekvapenia“. Práve naopak. Naše prekvapenie sa nezmenšuje, ale rastie úmerne s hlbším porozumením mechanizmu evolúcie a „jemného doladenia“ nášho vesmíru. To núti človeka hľadať odpoveď na otázku vzťahu medzi vývojom vesmíru a človekom“ (s. 36).

Záver prvej časti plynulo nastoľuje problematiku druhej kapitoly *Vesmír – pohostinné miesto*. Táto sa zaoberá otázkou pohostinnosti vesmíru vzhľadom na človeka a jeho primárne potreby, ktoré sú spojené s jeho prežitím ako takým. Napriek tomu, že v názve kapitoly nefiguruje otáznik, centrálna časť knihy problematizuje predmetnú pohostinnosť a analyzuje možnosti obývania ďalších planét vo vesmíre z filozofického, ale aj fyzikálneho hľadiska. Svoju pozornosť upriamuje na Mars a skúma možnosti života na tejto planéte. Kládne si tak otázku, či by sa Mars mohol stať novou Zemou a vytvoriť tak životné prostredie, ktoré by modifikovalo podstatu človeka či vytvorilo nový pohľad na jeho prirodzenosť. Pod dopadom stále nových a nových problémov, s ktorými sa naša planéta stretáva, autori na otázku o osídlení Marsu odpovedajú kladne. Nezabudnú však čitateľa upozorniť aj na možné riziká spojené s pohostinnosťou Marsu, ako je napríklad sťažené dýchanie či možná znížená imunita budúcich obyvateľov vďaka kozmickému žiareniu, mimogravitácii alebo zrýchleniu a spomaleniu gravitačných síl. „Napriek všetkým možným spomínaným rizikám ľudstvo skôr či neskôr opustí svoju rodnú Zem a usídi sa aj na iných planétach. Treba však všetko robiť pre to, aby sa tak stalo skôr zo zvedavosti a túžby po vesmírnej turistike, než z nevyhnutnosti evakuovať planétu,

ktorú zničíme natoľko, že na nej nebude možné žiť“ (s. 85).

Druhá kapitola teda končí akousi ekologickou výzvou, ktorá vo vzťahu vesmír - človek kladie požiadavku na uvedomelé spravovanie vesmíru a jeho zdrojov. Práve ich vyčerpatelnosť prináša so sebou istý pesimizmus, ktorým sa priamo zaoberá záverečná časť monografie s názvom *Budúcnosť ľudstva a zmysel života človeka vo vesmíre*. Táto kapitola nadväzuje na najnovšie skúmania autorov, ako je napríklad Yuval Harari, a špeciálne venuje pozornosť človeku ako bytosti, ktorá je zasadená do celku prírody, no zároveň prírodu svojou transcendentálnou povahou presahuje; je *Homo sapiens*, ale zároveň *Homo deus*. Je bytosťou, ktorá sa zmieta medzi večným pesimizmom a nádejou. Tento pesimizmus ho prepadá vždy, keď sa pýta, či má vlastne zmysel klásť si otázku o zmysle života. Skepticizmus nemusí vždy ústiť do pesimizmu, ale môže viesť v istom zmysle slova k pocitu šťastia a blaženosti. Tie nám - podľa autorov - prináša práve tajomno, ktoré ústi do istej religiozity či viery vo vyšší zmysel ľudskej existencie a bytia ako takého. Hovoríme tak o istej vesmírnej religiozite, ktorá by nám tak, ako Albertovi Einsteinovi, mohla byť vzpruhou v bádani a v snahe spoznať zmysel bytia (s. 128).

Záver monografie končia autori v optimistickom duchu a prikláňajú sa k učeniu helenistických filozofov, ktorí kládli na ceste za hľadaním šťastia a zmyslu života dôraz na prácu s vlastným vnútorným prežívaním. „Hľadanie odpovede na otázku o zmysle života v kontexte zmyslu vesmíru môže v konečnom dôsledku obrátiť našu pozornosť na vnútro človeka, jeho skutočný potenciál a odhodlanie hľadať a nachádzať spôsoby, ako seba samého a život vo všeobecnosti uchrániť pred vykynožením a zároveň sa priblížiť i ideálu dokonalosti“ (s. 131). Bádatelia tak vychádzajú z pradávnej predstavy o ľudskej duši ako o mikrokozme - podľa ktorej platí, že iba v prípade, keď individuum správne usporiada vlastný vnútorný kozmos, dokáže spoznať a zároveň spravovať väčší celok, teda objaviť zákonitosti sveta a vesmíru.

P o z n á m k y

[1] Por. Višňovský, E.: *Spytovanie sa na človeka*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2020, s. 8.

[2] Por. Plašienková, Z. - Sámelová, A. - Vertanová, S.: *Spytovanie sa na človeka v online svete*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2021.

Mgr. Zuzana Zelinová, PhD.

Katedra filozofie a dejín filozofie

Filozofická fakulta Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6 814 99

Bratislava 1

e-mail: zelinova9@uniba.sk